

УДК 347.63:364.64:37-053.6

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.1.2>**М. О. ВОЛОШЕНКО***кандидат педагогічних наук, доцент,**Державний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна**Електронна пошта: marussia_y@ukr.net**<https://orcid.org/0000-0003-0940-3829>***СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті розглянуто систему професійної підготовки соціальних працівників у закладі вищої освіти, виділено її складові компоненти, надано їхні змістовні характеристики. Особливу увагу приділено своєрідності реалізації цієї системи на практиці роботи Інституту гуманітарних наук Державного університету «Одеська політехніка», яка свідчить про наявність цілої низки труднощів в освітньому процесі у здобувачів. Наведено мету системи професійної підготовки соціального працівника, а саме розвиток його особистості, якій властива певна сукупність інтеграційних характеристик. Перелічено напрямки реалізації цієї системи професійної підготовки соціальних працівників на практиці. Схарактеризовано компоненти змісту програм навчальних курсів, що реалізуються в процесі підготовки соціальних працівників. Реалізація професійної підготовки студентів пов'язана із застосуванням різноманітних технологій, вибір яких ґрунтується на цілях навчання та розвитку, підготовленості студентів до сприйняття нового навчального матеріалу, а також на аналізі психолого-педагогічних умов. Узагальнено, що однією з найважливіших умов, що сприяють підвищенню якості освітнього процесу, є готовність педагогічного колективу до реалізації педагогічної системи професійної підготовки соціальних працівників. Підкреслено, що організація системи соціально-педагогічної підтримки здобувачів має містити у своєму складі комплексну програму вирішення зазначених проблем. Визначено, що стандартизація змісту освіти необхідна задля створення єдиного педагогічного простору, завдяки якому буде забезпечено єдиний рівень відповідної освіти у різних типах освітніх закладів. Отже, основним принципом визначення технології професійної підготовки соціального працівника є системний підхід до цього процесу.

Ключові слова: соціальний працівник, професійна підготовка, педагогічна система.

Вступ. Система професійної підготовки соціальних працівників за своєю сутністю – це освітній процес, що має певну специфіку у структурно-змістовному та організаційному плані. Відповідно до сучасних уявлень педагогічна система та навчальний процес, який її реалізує, є складною багатоелементною та багаторівневою структурою, що містить особистісний, цільовий, змістовний, операційно-діяльнісний, результативно-рефлексивний компоненти.

Постановка проблеми. Особистісний компонент системи професійної підготовки соціальних працівників містить сукупний суб'єкт її реалізації та охоплює діяльність викладача і студентів.

Ефективне здійснення розглядуваного процесу залежить від педагогічної майстерності викладачів ЗВО, рівня їхньої психолого-педагогічної та методичної підготовки, прояву творчої ініціативи під час вибору змісту і технологій його організації, обліку індивідуальних особливостей студентів. У зв'язку з цим однією

з найважливіших умов, що сприяють підвищенню якості освітнього процесу, є готовність педагогічного колективу до реалізації педагогічної системи професійної підготовки соціальних працівників. У процесі організації та проведення дослідно-експериментальної роботи Інституту гуманітарних наук Державного університету «Одеська політехніка» це завдання вирішувалося на підставі таких підходів:

– оволодіння викладачами методологічними засадами системи професійної підготовки соціальних працівників у ЗВО на курсах підвищення кваліфікації;

– реалізація ефективних форм підвищення педагогічної майстерності педагогів: проведення методичних семінарів для викладачів, організація роботи наукової лабораторії з проблеми дослідження;

– розробка, теоретичне осмислення і відображення нового педагогічного досвіду та результатів експериментальних досліджень у тематичних збірниках науково-методичних статей.

Отже, реалізація цих напрямків була спрямована на формування єдності поглядів викладачів на професійну підготовку соціальних працівників, координацію педагогічних дій у єдиній системі реалізації та забезпечення її якості.

Вимоги оптимізації системи професійної підготовки соціальних працівників ініціюють необхідність зміни позиції здобувача вищої освіти як основного суб'єкта цього процесу, прояв активності та розуміння відповідальності за результати навчання. Водночас аналіз практики роботи викладачів Інституту гуманітарних наук Державного університету «Одеська політехніка» свідчить про наявність цілої низки труднощів в освітньому процесі у здобувачів: нерозуміння цілей соціально-педагогічної освіти, власних потреб, недостатнє усвідомлення індивідуальних особливостей розвитку, здібностей, свого стилю навчання, невміння розподіляти навчальний і вільний час, раціонально планувати свою діяльність тощо. Тому організація системи соціально-педагогічної підтримки здобувачів містила у своєму складі комплексну програму вирішення зазначених проблем: організацію тьюторської та кураторської підтримки студентів, скерованої на вивчення кожної особи, її спрямованості на соціально-педагогічну діяльність, аналіз ціннісних орієнтацій студентів та їх своєчасну корекцію, психолого-педагогічне консультування студента, надання підтримки у виборі індивідуального освітнього маршруту та ін.

Результати та дискусії. Цільовий компонент системи професійної підготовки соціальних працівників містить у своєму складі проектування цілей навчання, виховання й освіти загалом майбутніх фахівців. Сучасна соціально-педагогічна освіта спрямована на забезпечення самовизначення здобувачів, створення умов для розвитку та самореалізації особистості в соціальній і професійній сферах життєдіяльності, інтеграції її в системи світової та національної культур. Водночас цілі системи професійної підготовки соціальних працівників узгоджені зі змістом поняття «освіта» як цілеспрямованого процесу виховання, навчання на користь людини, суспільства та держави, що встановлює пріоритети інтересів особистості в освітньому процесі. Її якість дозволяє забезпечити

високий рівень загальнокультурної, загальнонаукової, спеціальної (соціально-педагогічної) готовності студента, яка знаходить віддзеркалення на рівні розвитку професійної компетентності майбутнього соціального працівника.

У цьому зв'язку категорію «професійна компетентність» розглядають як інтегральну характеристику якості реалізації системи професійної підготовки соціального працівника у виші, організації освітнього та виховного процесів, розвитку, саморозвитку, самовизначення студента.

Метою системи професійної підготовки соціального працівника є розвиток його особистості, якій властива певна сукупність інтеграційних характеристик. Це насамперед компетентний фахівець із високою загальнокультурною підготовкою, який має високий рівень соціально-особистісних, загальнонаукових, педагогічних і соціально-педагогічних компетенцій, що передбачають оволодіння студентом технологіями реалізації соціально-педагогічної діяльності.

На практиці реалізації системи професійної підготовки соціальних працівників великої ваги надають дослідженню ринку праці у сфері соціально-педагогічної діяльності для компетентного вибудовування цілей цього процесу. Зокрема, реалізують такі напрямки:

- маркетинг ринку праці та ринку освітніх послуг (система маркетингових досліджень);
- система взаємодії з роботодавцями соціально-педагогічної сфери як замовниками і споживачами освітніх послуг;
- система взаємодії зі студентами як замовниками і споживачами освітніх послуг.

Кожен напрямок складається з двох блоків: дослідного, необхідного для прийняття рішень всередині системи професійної підготовки; практико-орієнтованого, спрямованого на облік потреб зовнішнього середовища та формування відповідних компетенцій у майбутніх спеціалістів відповідно до соціального замовлення з боку роботодавця і професійної спільноти. Отримана аналітична інформація дозволяє реалізувати цілісну систему практикоорієнтованих заходів, зокрема:

- допрофесійну підготовку учнів загальноосвітніх шкіл до соціально-педагогічної діяльності, спрямовану на усвідомлений

вибір професії соціального працівника, розвиток адекватних уявлень про специфіку його діяльності, формування необхідних ключових та особистісних компетенцій, що містять функціонування профільних класів на базі загальноосвітніх навчальних закладів, тісну співпрацю студентів із учнями шкіл у рамках діяльності наукового осередку, організацію і проведення олімпіад, конкурсів із соціальної педагогіки серед учнів шкіл тощо;

- організацію маркетингових досліджень ринку соціально-педагогічної сфери із залученням студентів через організацію науково-дослідної діяльності. Вивчають оцінку вимог з боку професійної спільноти та роботодавців до майбутніх спеціалістів, на цій підставі визначають систему необхідних заходів щодо їх задоволення;

- проведення щорічних конференцій, круглих столів, семінарів із представниками соціально-педагогічних закладів, де обговорюються питання професійної підготовки студентів, підсумкові результати практики майбутніх спеціалістів на базі даних закладів, необхідні корективи навчального процесу;

- моніторинг основних мотивів вибору професії соціального працівника студентами, задоволеності випускників освітніми послугами, виявлення причин і негативних тенденцій зниження мотивації майбутніх фахівців, на цій підставі вживається програма комплексних заходів, спрямована на підвищення ефективності формування та розвитку необхідних соціальному педагогові компетенцій.

Змістовий компонент є системотворчим у системі професійної підготовки соціальних працівників, містить у своєму складі розробку навчально-програмних матеріалів (навчальних програм, методичних посібників та рекомендацій).

Стандартизація змісту освіти визначається необхідністю створення єдиного педагогічного простору, завдяки якому буде забезпечено єдиний рівень відповідної освіти, яку отримує людина в різних типах освітніх закладів.

Під час складання програм спеціальної соціально-педагогічної підготовки студентів основну увагу приділено ідеям міждисциплінарного, цілісного і гармонійного знання, що постійно оновлюється, необхідності її взаємозв'язку з загальнонауковою, загальнопрофесійною

підготовкою [Заболоцька; Цикин]. Інтегровані навчальні плани та програми є основними механізмами, що забезпечують цілісність освітнього процесу відповідно до вимог державного освітнього стандарту, які висуваються до рівня підготовки соціальних працівників.

Зміст програм навчальних курсів, що реалізуються в процесі підготовки соціальних працівників, складається з двох взаємопов'язаних компонентів:

- інваріантний компонент, який є теоретичним ядром курсу, єдиним і обов'язковим для всіх студентів, незалежно від їхньої спеціалізації, містить у своєму складі здебільшого загальнодержавний стандарт із предмета;

- варіативний компонент, який визначається за допомогою особливостей спеціалізації студента, характеру його інтересів, потреб у поглибленій підготовці за певним напрямом соціально-педагогічної діяльності.

Інваріантний компонент є обов'язковим і необхідним ядром теоретичних знань, що забезпечує фундаментальну підготовку студентів із певного предмета. Відбір змісту матеріалу для інваріантної частини програми та визначення його обсягу відбувається з огляду на логіку предмета як навчальної дисципліни й галузі науки, беручи до уваги і професійні завдання підготовки соціального працівника.

Послідовність та співвідношення розділів теоретичного ядра курсу можуть змінюватись у певних межах на користь створення найбільш сприятливих умов міжпредметних зв'язків і реалізації професійної спрямованості предмета.

Варіативна частина програми є більш мобільною, гнучкою, формується зважаючи на специфіку конкретної спеціалізації майбутнього соціального працівника. Вона спрямована на вирішення наступних завдань:

- диференціацію соціально-педагогічних знань залежно від характеру спеціалізації, спрямованості й інтересів студентів;

- забезпечення взаємозв'язку соціально-педагогічного знання із загальнонауковими та загальнопрофесійними дисциплінами через встановлення і реалізацію наступних міжпредметних зв'язків;

- розвиток у студентів мотивації до вивчення відповідних дисциплін за допомогою демонстрації застосування здобутих знань

у галузі соціально-педагогічної діяльності в напрямі спеціалізації студента.

Операційно-діяльнісний компонент системи професійної підготовки соціальних працівників у вишах спрямований на вибір способів навчання та тісно пов'язаний із використанням диференційованого підходу. На нашу думку, загальною метою диференційованого підходу в освітньому процесі є підготовка особистості до соціальної і професійної діяльності відповідно до задатків, схильностей та інших її особливостей. Доцільним є виділення зовнішньої та внутрішньої диференціації системи професійної підготовки соціальних працівників. Зовнішню диференціацію визначають як освітню систему, у якій диференціюється зміст освіти з урахуванням потреб і реальних пізнавальних можливостей студентів. Її сутність полягає у спеціалізації навчання відповідно до інтересів, схильностей та здібностей майбутніх фахівців із метою їхнього максимального розвитку. У системі освіти ... це проявляється у варіативності навчального плану, програм, а також у поглибленому профільному навчанні, розробці варіативних спецкурсів, факультативів.

Поділ навчання між окремими студентами або їхніми групами утворює внутрішню диференціацію, що передбачає варіювання форм, методів та умов навчання, видів навчальної діяльності, навчальних завдань, характеру і ступеня допомоги з боку викладача, тобто застосування таких форм та методів навчання, які приводять студентів індивідуальними шляхами до того самого рівня оволодіння матеріалом з огляду на рівень сформованості професійної компетентності, особистісних особливостей, а також особливості системи взаємодії між викладачем і студентами.

Організація освітнього процесу побудована таким способом, що студенти, навчаючись за однією програмою, мають можливість освоїти її на різних рівнях, з поглибленим вивченням за обраним напрямом, але не нижче за рівень обов'язкових вимог. Реалізація професійної підготовки студентів пов'язана із застосуванням різноманітних технологій: інформаційних, пояснювально-ілюстративних, проблемного навчання, дослідницьких. Вибір педагогічної технології ґрунтується на цілях навчання та розвитку, підготовленості студентів до сприйняття

нового навчального матеріалу, а також на аналізі психолого-педагогічних умов (психологічного настрою студентів на навчальний процес, встановлення, мотивації, контакту з викладачем тощо). З іншого боку, технологію визначають з огляду на предмет вивчення, специфіку науки. Отже, основним принципом визначення технології професійної підготовки соціального працівника є системний підхід до цього процесу.

За такої умови, як зазначає М. Левіна [Таможська], системний принцип планування навчальних видів роботи та їхнього змісту дозволяє закласти науково обґрунтовану сукупність методів і прийомів навчання професійної діяльності, здійснити процедуру цілеутворення з позиції діяльнісного підходу, визначити стратегію підготовки до здійснення різних видів професійної діяльності майбутнім соціальним педагогом, спроектувати та реалізувати особистісно-орієнтовані адаптивні технології навчання.

Висновки. Важливим напрямом безперервної соціально-педагогічної діяльності студентів Інституту гуманітарних наук Державного університету «Одеська політехніка» є залучення їх до активного методичного пошуку можливих методів, прийомів, технологій її реалізації. Така система цілісна, ускладнюється від курсу до курсу, крім обов'язкових видів педагогічної та виробничої практики, містить наступні напрямки і форми роботи майбутніх фахівців:

- активне залучення до науково-дослідної діяльності через участь у роботі наукового студентського співтовариства, конкурсах кращих науково-дослідних студентських робіт, внутрішньовузівських та міжвузівських олімпіадах із соціальної педагогіки;

- участь у волонтерському русі, проведення соціальних благодійних акцій у закладах соціальної сфери й освіти;

- проєктування і впровадження в загальноосвітні установи та установи соціальної сфери конкретної системи соціально-педагогічної допомоги, підтримки особистості як складової частини реального дипломного проєкту відповідно до соціального замовлення установи.

Результативно-рефлексивний компонент системи професійної підготовки соціальних працівників містить у своєму складі систему

оцінювання освітніх результатів. Під результатом функціонування системи професійної підготовки соціальних працівників ми розуміємо певний рівень сформованості його професійної компетентності, який знаходить своє відбиття в переході від одного рівня розвитку до іншого. Розвиток системи, згідно з думкою вчених, – «зміна, проте не кількісна, а якісна (на відміну від зростання, вдосконалення тощо), і навіть не будь-яка, а лише позитивна, тобто система, що змінилася, з новими властивостями ефективніша, ніж та, яка, як і раніше, виконує свої функції чи набуває нових функцій» [Цикин]. Основними ознаками розвитку системи, як зазначає М. Каган, є: якісний характер змін, їхні незворотність та спрямованість, які є необхідними та достатніми ознаками для відмежування розвитку від інших змін [Муратова]. Розуміння розвитку як безперервного процесу ми поєднуємо з принципом розвитку. Це передбачає,

що формування студента як суб'єкта системи професійної підготовки може і має бути спрямоване не тільки на організацію, але й на діагностику, перетворення себе в цьому процесі.

Щоб виявити пізнавальні можливості, здібності студентів, рівень сформованості професійної компетентності, викладачі Інституту гуманітарних наук Державного університету «Одеська політехніка» розробили адекватні відповідній дисципліні діагностичні матеріали як тести, анкети, опитувальники тощо. Під час вибору діагностичних інструментаріїв враховують їхню апробованість, валідність, достовірність та надійність.

Отже, реалізація цілісної системи професійної підготовки спрямована на наукове обґрунтування, безперервне управління, технологічне забезпечення та практичну реалізацію процесу формування професійної компетентності майбутнього соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заболоцька С. Психологічний супровід професійного розвитку студентів педагогічного університету. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 17. 2017. С. 341–347.
2. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38–39. Ст. 380. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Муратова И. А. Философско-образовательный аспект античного диалога *Вісник НТУУ «КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 1. 2013. С. 47–55.
4. Таможська І. Дискурс поняття «педагогічна технологія» в контексті формування сучасної парадигми освіти. *Педагогічний дискурс*. Випуск 18, 2015. С. 217–222.
5. Цикин В. А. Философия постнеклассического образования. *Філософія науки: традиції та інновації*. № 1 (7). 2013. С. 211–224.

REFERENCES

1. Zabolotskaya, S. (2017) Psychological support of professional development of students of pedagogical university. *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk*. Issue 17. Pp. 341–347.
  2. Law of Ukraine «About Education» (2017). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR)*, № 38–39, p. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
  3. Muratova, I. A. (2013). Philosophical and educational aspect of ancient dialogue *Visnyk NTUU «KPI»*. *Filosofiya. Psykholohiya. Pedagogika*. Issue 1. P. 47–55.
  4. Tamozhskaya, I. (2015). Discourse of the concept of «pedagogical technology» in the context of the formation of the modern paradigm of education. *Pedahohichnyy dyskurs*. Issue 18. P. 217–222.
  5. Tsykyn, V. A. (2013). Philosophy of post-classical education. *Filosofiya nauky: tradytsiyi ta innovatsiyi*. № 1 (7). Pp. 211–224.
-

M. O. VOLOSHENKO

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Odesa Polytechnic State University, Odesa, Ukraine*

E-mail: marussia_v@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0940-3829>

SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL WORKERS IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION

The article considers the system of professional training of social workers in higher education institutions, highlights its constituent components, provides their substantive characteristics. Particular attention is paid to the uniqueness of the implementation of this system in the practice of the Institute of Humanities of the Odesa Polytechnic State University, which indicates the presence of a number of difficulties in the educational process of applicants. The purpose of the system of professional training of a social worker is given, namely the development of his personality, which is characterized by a certain set of integration characteristics. The directions of realization of this system of professional training of social workers in practice are listed. The components of the content of training programs implemented in the process of training social workers are characterized. The implementation of professional training of students is associated with the use of various technologies, the choice of which is based on the goals of learning and development, the preparation of students for the perception of new educational material, as well as the analysis of psychological and pedagogical conditions. It is generalized that one of the most important conditions that contribute to improving the quality of the educational process is the readiness of the teaching staff to implement the pedagogical system of professional training of social workers. It is emphasized that the organization of the system of social and pedagogical support of applicants should include a comprehensive program to address these issues. It is determined that the standardization of the content of education is necessary to create a single pedagogical space, which will ensure a single level of education in different types of educational institutions. Thus, the main principle of determining the technology of professional training of a social worker is a systematic approach to this process.

Key words: social worker, professional training, pedagogical system.